

mpc
METODICKO-PEDAGOGICKÉ CENTRUM

**VZDELÁVANÍM
PEDAGOGICKÝCH ZAMESTNANCOV
K INKLÚZII MARGINALIZOVANÝCH
RÓMSKÝCH KOMUNIT**

Moderné vzdelávanie pre vedomostnú spoločnosť / Projekt je spolufinancovaný zo zdrojov EÚ

Kód ITMS: 26130130051

číslo zmluvy: OPV/24/2011

Metodicko – pedagogické centrum

Národný projekt

**VZDELÁVANÍM PEDAGOGICKÝCH ZAMESTNANCOV
K INKLÚZII MARGINALIZOVANÝCH RÓMSKÝCH KOMUNIT**

Mgr. Jarmila Saxová
Dejiny Rómov I.a

2014

Vydavateľ: Metodicko-pedagogické centrum,
Ševčenkova 11, 850 01 Bratislava

Autor UZ: Mgr. Jarmila Saxová

Kontakt na autora UZ: Základná škola s materskou školou,
Školská 684, 053 33 Nálepko, www.zssmsnalepkovo.edupage.org.

Názov: **Dejiny Rómov I.a**

Rok vytvorenia: 2014

Oponentský posudok vypracoval: Mgr. Bibiána Krajníková

ISBN 978-80-565-0372-0

Tento učebný zdroj bol vytvorený z prostriedkov projektu Vzdelávaním pedagogických zamestnancov k inklúzii marginalizovaných rómskych komunít. Projekt je spolufinancovaný zo zdrojov Európskej únie.

Text neprešiel štylistickou ani grafickou úpravou.

Obsah:

1.Kapitola : Fakty o Rómoch

1.1. Pojem Róm

1.2. Pôvod Rómov

1.3. Počet Rómov na Slovensku

2.Dejiny Rómov

2.1. Život Rómov pred príchodom do Európy

2.2. Príchod Rómov do Európy

2.3. Dejiny Rómov v západnej a severnej Európe

2.4. Dejiny Rómov v juhovýchodnej Európe a na Balkáne

2.5. Rómovia na Slovensku od ich príchodu po 19.storočie

2.6. Rómovia a osvietenské reformy

2.7. Rómovia na Slovensku v rokoch 1919-1945

2.8. Rómovia a II. svetová vojna

2.9. Postavenie Rómov na južnom Slovensku

2.10. Rómovia po roku 1945

2.11. Rómovia po roku 1989

3. Kapitola: Práca a tradície

3.1. Najznámejšie rómske remeslá

3.2. Obliekanie

3.3. Strava

3.4. Bývanie

3.5. Rodinný a spoločenský život

3.5.1. Liečenie a hygiena

3.5.2. Rodina a spoločenský život

3.5.3. Rómska kultúra

4. Kapitola: Rómske symboly

4.1. Rómska vlajka

4.2. Rómska hymna

1.Kapitola

1.1. Pojem Róm

V rómčine je pojem „Rom“ označenie pre Rómov v strednej a východnej Európe. Sami seba nazývajú už spomenutým slovom „Rom“ alebo „Manuš, čo znamená „Človek“, ale sú známi aj ako „Atzigan“ alebo „Atsigan“, teda kočovník, z čoho pochádza slovenské slovo „Cigán“, nemecké „Zigeuner“, maďarské „Cigány“, či talianske „Zingaro“. Vedci sa domnievajú, že pomenovaním Adsincami v 11.storočí a Athisganoi v 12.storočí na území dnešného Grécka

Mapa Grécka

Akropola, Atény- hlavné mesto Grécka

pôvodne označovali príslušníkov náboženskej skupiny – manichejcov. Členovia tejto skupiny okrem iného sa zaoberali veštením a mágiou, podobne ako Rómovia, ktorí prichádzali do tejto oblasti v 11.storočí. Asi preto Rómom „pridelili“ pomenovanie po tejto náboženskej skupine, ktorá už medzičasom zanikla. Kočujúce skupiny rozprávali legendy, ktoré mali vzbudiť súcit a pohostinnosť domáceho obyvateľstva, napríklad o tom, ako ich predkovia odmietli Máriu s Ježiškom, keď utekali pred Herodesom alebo o tom, že ich predkovia sa zúčastnili na prenasledovaní Mojžiša a tí, ktorých nezatopilo more, sa rozišli na všetky strany sveta. Na kongrese v Göttingene v roku 1983 sa účastníci Medzinárodnej rómskej únie dohodli, že na označenie tejto etnickej skupiny sa má používať termín Rómovia. Dlhो pretrvával mylný názor, že Rómovia pochádzajú z Egypta a tento názov sa používal od 15.storočia do 18.storočia.

Dodnes sa tento termín zachoval v modifikovanej podobe vynechaním začiatočného „e“ (v španielčine „Gitano“, v angličtine „Gypsy“, v chorvátčine „Jedupak“ alebo Jedupta= Egyptan). Zvláštnosťou je francúzština, kde okrem „Tsigane“ existuje výraz „Bohemien“, čo zodpovedá historickému faktu, že Rómovia do Francúzska prišli z Čiech v prvej polovici 15. storočia. Keď predkovia dnešných Rómov prechádzali v 12. a 13. storočí cez Európu, predstavovali sa ako kniežatá z Malého Egypta. Preto ich začali označovať ako „egyptskí ľud“, „Egyptania“. Tento domnelý pôvod sa stal základom pomenovaní Ejiftoš, Gypthoi (grécky), Egyptianos, dnes Gitanos (španielsky), Efyptenarin, Gyptenaers (holandsky), Egyptians, dnes Gypsies (anglicky). Maďari používali označenie Phárao-népe (fáraónov ľud), v oblasti severovýchodného Slovenska ich dnes nazývajú „farahúni“. Skutočnosť, prečo sa putujúci Rómovia predstavovali ako „kniežatá z Malého Egypta“, hoci vieme, že pochádzali z Indie, má svoje zaujímavé vysvetlenie: viacerí cestovatelia už v 15. storočí upozornili na veľké rómske osídlenie, ktoré sa nachádzalo v blízkosti mesta Méthoné na gréckom polostrove Peloponéze, na území zvanom „Malý Egypt“.

Peloponézsky polostrov

Je možné, že práve v tejto oblasti sa mnohé rómske skupiny istý čas zdržali, kým sa pobrali na ďalšiu cestu do európskeho vnútrozemia. Nasvedčuje tomu i skutočnosť, že rómčina obsahuje viaceré slová prevzaté z gréčtiny.

1.2. Pôvod Rómov

Legenda o pôvode Rómov: Raz večer dostal Boh dobrý nápad. Povedal si : „ Stvoril som Slnko, stvoril som Mesiak, len človeka ešte potrebujem.“ Zobral cesto, zobral hlinu, vytvoril človečika. Vložil ho do pece upiecť. Keď sa drevo rozohorelo, na chvíľu zaspal. Zobudil sa a čo vidí ? Človek- celkom čierny! „ Spravil som černocho! Neľutujem. Nabudúce nezaspím.“ Berie ďalšie cesto, tvorí nového človeka. Len čo ho vložil do pece, počkal chvíľu a rýchlo ho ťahá von! „Joj, dočerta! Nie je hotový! Je ako tvaroh, celý biely! Škoda, škoda, bieleho som urobil!“ Dielo mu nedá pokoja. Po tretí raz berie cesto, tretieho človeka pečie. Neponáhľa sa, nezaspí, iba naňho pozor dáva. Vytiahne ho a čo nevidí? Pekného človeka upiekol ! Ani čierny, ani biely. Stvoril Róma .

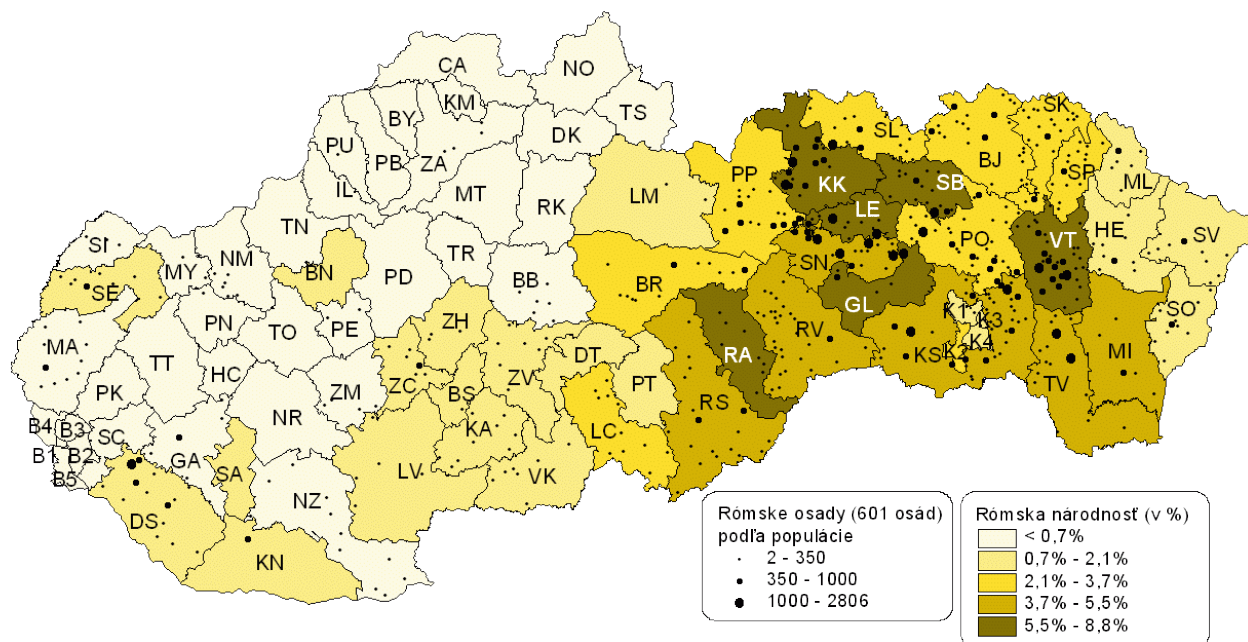
K odhaleniu pôvodu Rómov prispelo zistenie kalvínskeho kňaza Štefana Váliho z okolia Komárna. V druhej polovici 18.storočia študoval v holandskom meste Leiden. Tam sa zoznámil s tromi indickými študentmi. Ich jazyk mu nápadne pripomínal jazyk Rómov z jeho rodného kraja. Zapísal si teda tisíc indických slov aj s významom, a keď sa vrátil domov a prečítal ich miestnym Rómom, títo väčšinu z nich vedeli správne preložiť. To podnietilo záujem mnohých jazykovedcov, ktorí na základe rozboru rómskeho jazyka a jeho porovnania s vývojom indických jazykov zistili, že predkovia Rómov pochádzajú z Indie. Druhý vzdelanec, ktorý sa venoval tejto problematike bol Samuel Agostini ab Hortis z Veľkej Lomnice. Napísal významnú prácu s názvom O dnešnom stave, zvláštnych mravoch a spôsobe života, ako aj ostatných vlastnostiach a danostiach Cigánov v Uhorsku, ktorá vyšla v druhej polovici 18.storočia. Dôvodom napísania tejto monografie bola reakcia časti uhorskej verejnosti na riešenie cigánskej otázky v krajine, ktorú prezentovala cisárovná Mária Terézia. Rómovia žijú v Európe už niekoľko storočí a líšia sa od ostatného obyvateľstva nielen tmavšou farbou pleti, očí a vlasov, ale aj odlišnou kultúrou a jazykom. Základom rómčiny sú teda indické jazyky.

1.3.Počet Rómov na Slovensku

Kým v Európe žije od 7-8,5 milióna Rómov , na Slovensku sa ich počet pohybuje od 180 tisíc do 520 tisíc. Čo predstavuje 4,9 percenta všetkých jeho obyvateľov. Pokiaľ nerómske

obyvateľstvo má priemer 1,51 dieťaťa na rodinu, rómske 4,2. Príslušníci rómskej národnosti žijú v takmer každom okrese SR. Veľká koncentrácia Rómov je najmä na východnom Slovensku. Demografické údaje hovoria na jednej strane o poklese dojčenskej úmrtnosti a poklese počtu narodených detí jednej matke, na druhej strane o štvornásobnej pôrodnosti, o dožívaní vyššieho veku, ale aj o nízkom stupni vzdelávania a skoro 100- percentnej nezamestnanosti rómskej komunity. V niektorých okresoch SR sa v najbližších rokoch rómska menšina zmení na väčšinu. Demografické údaje hovoria o tom, že Slovensko spolu s Bulharskom a Macedónskom vykazujú najväčšiu rómsku komunitu na svete – 8-9%. Najpočetnejšou skupinou sú deti do 14 rokov(43,4%), 15-29 roční (29,8%), 30-40 roční tvoria (17%) a 41-59- roční (6,2%) populácie Rómov. Čiže $\frac{3}{4}$ rómskej populácie je vo veku do 34 rokov. Na jednu ženu pripadá 4,2 detí. Až 78% rómskej populácie je závislých na sociálnej sieti štátu. Nezamestnaných je 60% žien v domácnosti, 7% dôchodcov. Nezamestnaná mládež vo veku 14-24 rokov tvorí 25% evidovaných uchádzačov. Nezamestnaní Rómovia bez vzdelania tvoria až 83,3% osôb. So základným vzdelaním je to 41,1 %. Začiatkom roku 2000 bolo na Slovensku evidovaných 592 osád, kde žilo 124 000 Rómov. V druhej polovici roku 2000 to už bolo 616 osád a 126 046 obyvateľov. 252 osád je v Prešovskom kraji, čo je takmer polovica všetkých Rómov z osád na Slovensku. Po roku 1989 došlo k zhoršeniu vzťahov medzi rómskymi a nerómskymi spoluobčanmi. K zhoršeniu stavu prispela určite aj pozitívna diskriminácia Rómov. Rómovia na Slovensku sú považovaní za geneticky rizikovú skupinu. Hoci na Slovensku žijú rozptýlení v celom národe, geneticky i sociálne reprezentujú prísne izolovanú populáciu. Väčšina rómskych skupín je prísne endogamická a vo väčšine z nich sú rozsiahle praktizované pokrvné sobáše. Ich frekvencia

Rómska národnosť v SR k 26.5.2001

a hodnota koeficientov incestov v rómskych komunitách patrí medzi najvyššie v celosvetovom meradle. U Rómov sa vyskytujú aj početné genetické choroby. V tejto komunite je i zvýšená migrácia. Najviac migrantov je z východného Slovenska. Podnetom migrácie do ostatných štátov Európskej únie je legislatíva a kalkulácia zisku.

2.Dejiny Rómov

2.1. Život Rómov pred príchodom do Európy

Existujú rôzne teórie o pravlasti Rómov. Dlhé obdobie si ľudia mysleli, že pravlast'ou Rómov je Egypt. Tento mýtus živili samotní Rómovia, a to z rozličných dôvodov. Dokonca rómski náčelníci o sebe tvrdili, že sú kniežatami z Malého Egypta .Preto ich začali označovať ako „egyptskí ľud“, „ Egypt'ania“. Veľmi skoro sa však prišlo nato, že to nie je pravda. Časť bádateľov sa snažila objasniť ich pôvod porovnávaním ich názvu s analogickými pomenovaniami. Preto niektorí považovali za ich pôvodné územie africkú provinciu zvanú Zeugitana, iní mesto Singara v Mezopotámii. Niektorí ich mali za potomkov kaukazských Zochorov. Skomoliac ich meno na Zigarener , odvodzovali ich od Saracénov. Tí, ktorí vychádzali zo spôsobu života Rómov, považovali ich za Torlakov alebo za potomkov Atilových Hunov, tiež za Avarov alebo Peržanov. Priekopníkom v odhaľovaní pôvodu

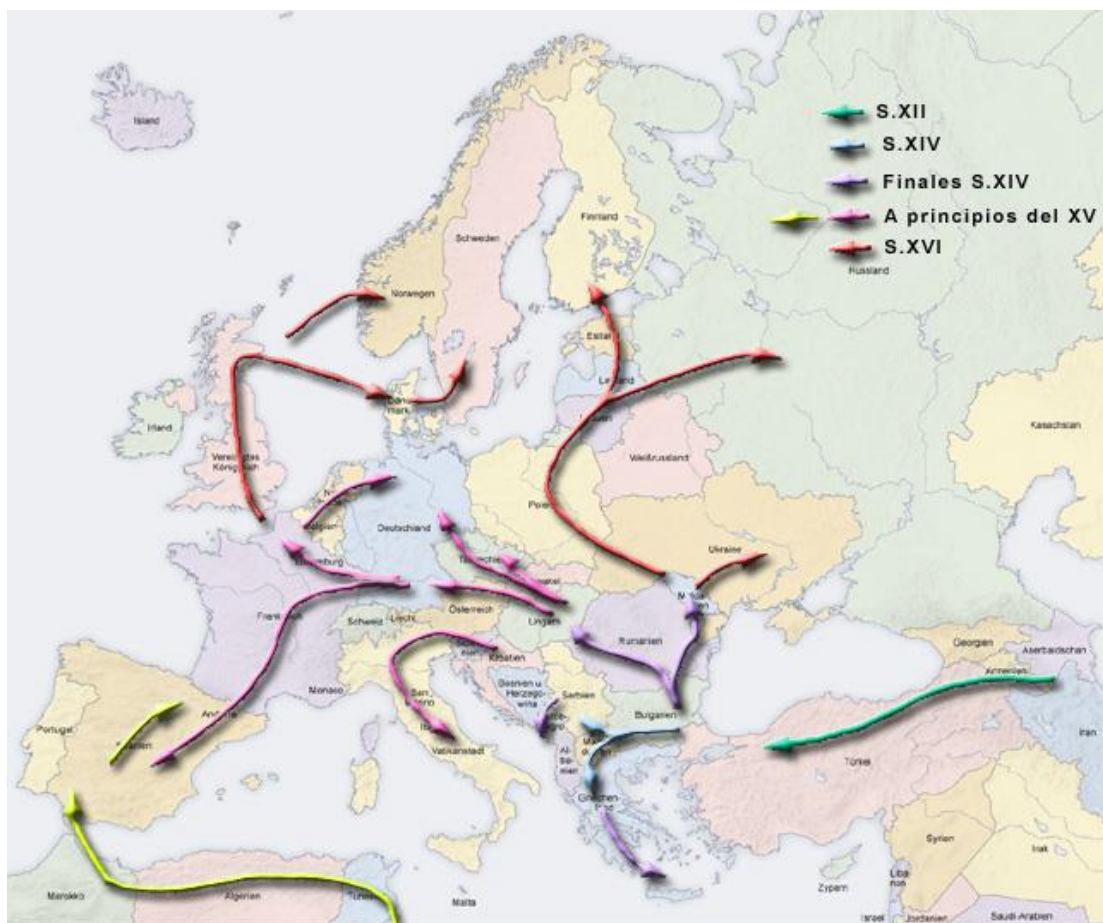

Chudobné indické ženy

Neobyčajne ťažká hospodárska situácia väčšiny príslušníkov štvrtej kasty, na pleciach ktorej ležalo vydržiavanie kňazstva, vojakov, kupcov a pod. nanútila im aj vlastnú morálku, ktorá sa javila inak vo vlastných radoch a inak vo vzťahu k ostatným kastám alebo triedam. Nemožno sa diviť tomu, že príslušníci tejto kasty, ktorí žili väčšinou v nepredstaviteľnej biede, trpeli a zomierali hladom, ľudia, ktorí mali voči ostatnej spoločnosti len povinnosti a žiadne práva, túto spoločnosť nenávideli, podvádzali, uchýľovali sa ku krádežiam (hlavne dobytku) a k iným podvodom, alebo mali sklony k alkoholizmu. Z toho vyplýva, že Rómovia neboli príslušníkmi jednej triedy a nepochádzali iba z jedného kmeňa. Svedčia o tom rozdiely v zvykovom práve, zamestnaniach, strave a pod. Napríklad v niektorých skupinách požívanie konského mäsa bolo tabuizované, kým iné skupiny ho bežne konzumovali. Rozdiel bol aj v nazeraní na sexuálny život mladých ľudí. Kým v niektorých skupinách dospievajúca mládež žila pohlavným životom voľne, v iných sa prísne dodržiavala nevinnosť dievčat. Podobná situácia bola aj so zamestnaním. Živobytie si zaobstarávali kováčstvom, spracúvaním kože, hliny, dreva a prútia (výrobou metiel a košíkov) chovom a predajom koní, hudbou, tancom, mágiou, liečením, čarovaním a pod. Viedli kočovný spôsob života. Najstaršia zmienka

o Rómoch – hudobníkoch v Indii je od arabského historika Hamzu d' Ispahana. Legenda hovorí o perzskom kráľovi Bahram –Gurovi, ktorí prikázal, aby jeho poddaní pracovali len polovičku dňa a zvyšok, aby trávili pri jedení a pití za zvukov hudby. Jedného dňa sa zastavil pri skupine, ktorá sedela pri víne bez hudby, lebo nemohli nájsť hudobníkov. Kráľ napísal indickému panovníkovi list, v ktorom ho žiadal, aby mu poslal hudobníkov. Panovník vyhovel a poslal 12 000 hudobníkov, ktorých perzský kráľ rozdelil do jednotlivých oblastí krajiny. Čo sú predkovia dnešných Rómov. Zachovala sa i správa z 10.storočia, ktorá hovorí o vychýrenom dvornom spevákovi- Dómovi, ktorý mal vlastný orchester. Jeho dcéry boli speváčky a herečky a na požiadanie vyvolávali dážď alebo pekné počasie do okolia panovníka. Takýto tanec na privolávanie dažďa bol známy i u balkánskych Rómov. Z toho vyplýva, že predkov dnešných Rómov treba hľadať medzi Dómami, ktorí v pôvodnej vlasti nepredstavovali jednotný kmeň, ale iba jednu, sociálne najnižšiu vrstvu kmeňa alebo kmeňov, ktorých presné korene čo do času a miesta vzniku sa zatiaľ nepodarilo zistiť. S najväčšou pravdepodobnosťou ide v jadre o potomkov domáceho stredoindického obyvateľstva, ktorí žili v indickom štáte Bihar, respektíve niekoľkých príbuzných kmeňov, ktoré žili kočovným spôsobom života, živil sa medzi okolitej prírody. Silnejšie a hospodársky vyspelejšie kmene im postupne začali tento spôsob života znemožňovať a ďalším vývojom ich začali včleňovať do najnižšej kasty, a to do rozličných jej tried, podľa toho, v ktorom zamestnaní sa uchytili. Veľká časť tejto skupiny sa zrejme postupne usadzovala, avšak tá časť, ktorá zotrvala v nomádskom- kočovnom spôsobe života, prechádzala z miesta na miesto aj preto, lebo na usadlý spôsob života nebola zvyknutá a čiastočne hľadala znesiteľnejšie, voľnejšie podmienky života. Na proces usadzovania vplýval spôsob obživy. Kým niektoré remeslá charakterom potrebných surovín, ako aj možnosťou odbytu umožňovali alebo si priamo vyžadovali usadlý spôsob života, pre iné remeslá a spôsoby obživy bol zas vhodnejší kočovný alebo polokočovný spôsob života. K týmto vnútorným podmienkam pohybu sa často pridávali vonkajšie podmienky, a to vojnové vpády, epidémie, hladomory a pod. Najväčšia masa zostala v Indii a tu sa pomaly prispôbovala a prispôbuje miestnym podmienkam. Dodnes tam žijú kočovné a polokočovné kmene. Ide o skupinu Gadulia Lohar, ktorá žije v oblasti indických štátov Rádžasthán a Gudžarát. Niektorí predstavitelia európskych Rómov vidia svojich predkov v spoločenstve Bandžarov, ktorí sú kočovníci, živia sa najmä obchodom s dobytkom a dnes žijú v Indii v mnohých štátoch, najviac v Rádžastháne a Pandžábe. V kmeňoch sa stretávame s patriarchálnym usporiadaním (dominantné postavenie má otec), ale v niektorých kmeňoch dozrieval ešte matriarchát(dominantné postavenie má matka).

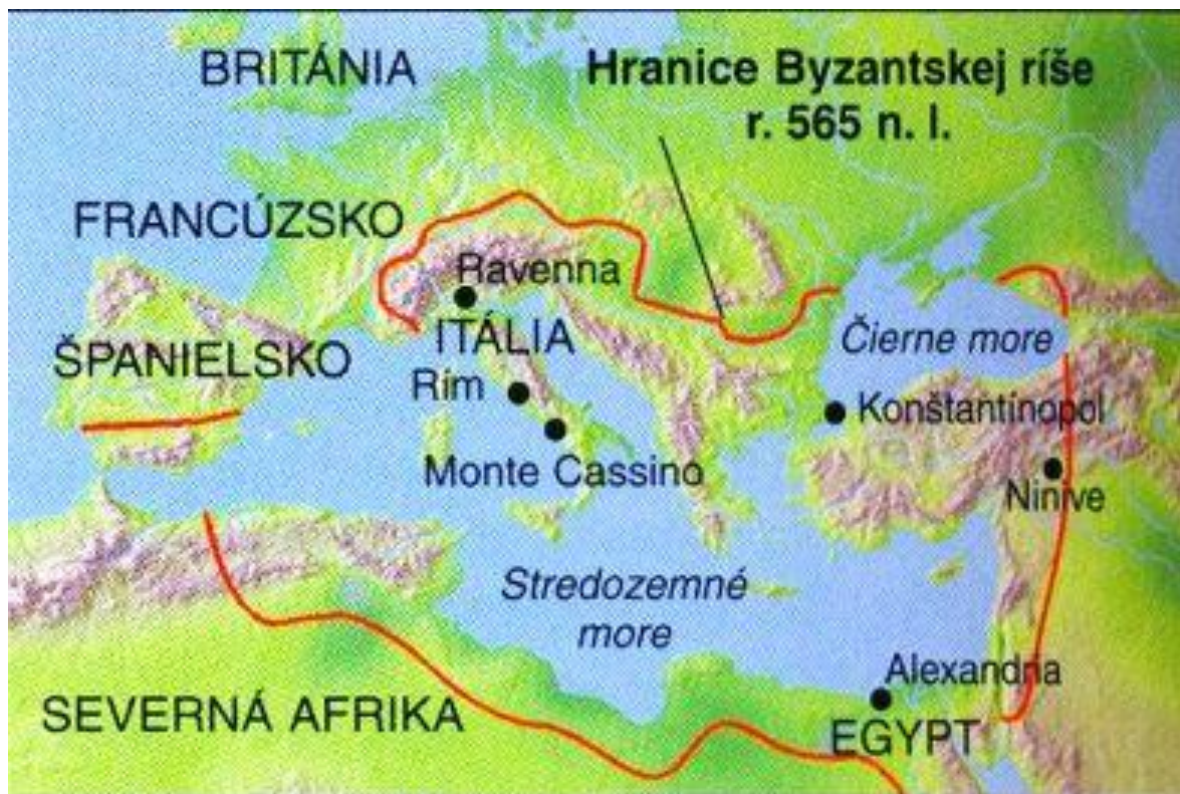
2.2. Príchod Rómov do Európy

Putovanie Rómov po Európe

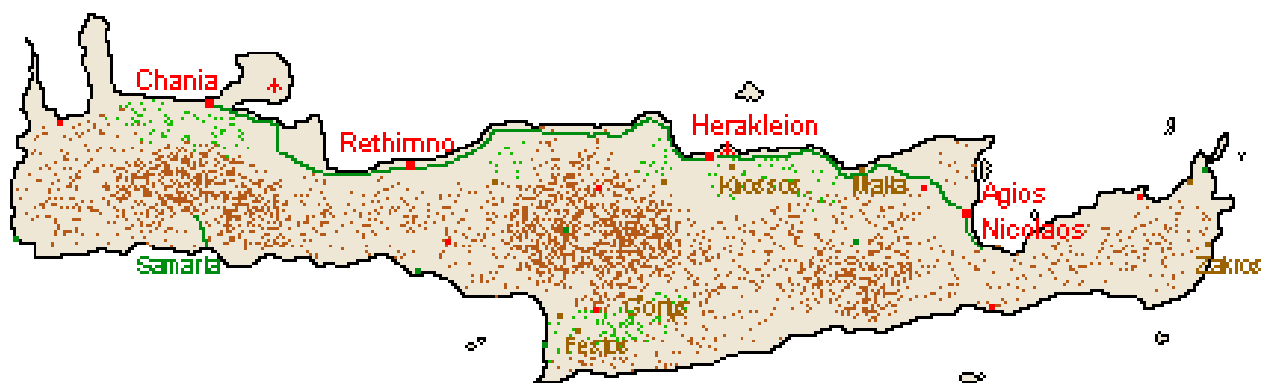
Príčinou odchodu mnohých kmeňov Rómov z Indie sú rôzne. Možno si mnohé kmene, ktoré putovali po Indii ani neuvedomili, že prešli hranice. O dôvodoch, prečo opúšťajú svoje domovy existujú rôzne domnienky - hypotézy. Migračné vlny mohli súvisieť s potrebou hľadať a rozširovať okruh záujemcov o ich výrobky a služby, i hľadanie lepšieho živobytia v priaznivejších klimatických podmienkach, ale dôvody mohli byť aj vonkajšie, expanzia iných kmeňov do Indie (napr. mongolských, či arabských v 6.-7. storočí). V konečnom dôsledku predstavujú Rómovia v európskych podmienkach poslednú vlnu Indoeurópanov – vlnu, ktorá nie je súvislá, ale má formu časovej a geografickej diaspóry. Inými slovami Rómovia sú najmladšími Indoeurópanmi v Európe. V priebehu 9. a 10. storočia opúšťajú Indiu v jednotlivých vlnách. Niektoré putovali po Ázii, iné sa dostali do Európy či Afriky. Po prechode cez Perzskú ríšu sa predkovia Rómov zdržali istý čas v Arménii (ich arménski príbuzní sa označujú termínom Lómovia). Odtiaľ jedna časť pokračovala cez dnešnú Sýriu (

tam sa dodnes označujú Dómovia) a cez Sinajský polostrov na africký kontinent, jeho pobrežím až ku Gibraltárskemu prielivu a odtiaľ na Pyrenejský polostrov do Španielska. Početnejšie skupiny však prechádzali Malou Áziou do dnešného Grécka, ktoré v tom období patrilo k Byzantskej ríši.

Byzantská ríša

Byzantská ríša od 6.storočia zaberala nielen územie dnešného Turecka a Grécka, ale aj celý Balkán, Apeninský polostrov, ostrovy východnej časti Stredozemného mora, všetky strategicky významnejšie miesta severoafrického pobrežia, celý Egypt, Sýriu a Palestínu. Tu sa usadili na Peloponézskom polostrove v okolí mesta Modona (Méthoné) a na ostrove Kréta, kde sa zdržali asi 200 rokov.

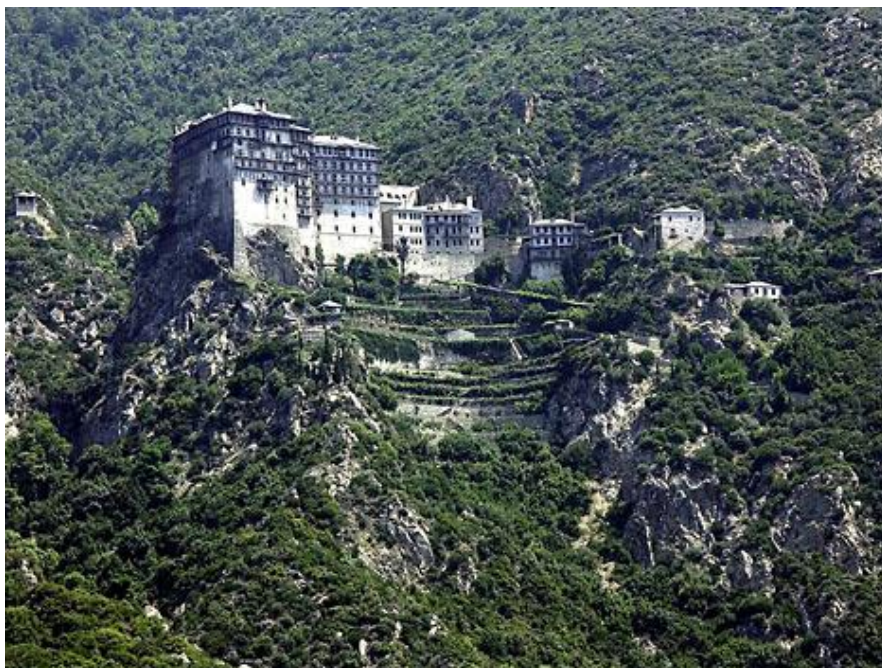

Ostrov Kréta

Od 14. do 18.storočia dokonca existoval na ostrove Korfu „Baronát Cigánov“ po latinsky feudum Acinganorum , kde miestni Rómovia odovzdávali predpísané dávky (peniaze, hydinu) správcovi ostrova. Za najstaršiu písomnú zmienku o Rómoch v Európe sa považuje záznam v rukopise „Život svätého Georga Antonita“, ktorý napísal jeho žiak Malý Georg okolo roku 1068 v kláštore Iberon na hore Athos , polostrov Chalkidiki (Grécko).

Polostrov Athos

Kláštor na polostrove Athos

Opisuje príhodu na dvore byzantského cisára Konštantína Monomacha, ktorý si v roku 1050 povolal do svojho sídla – Konštantinopolu (dnešný Istanbul) skupinu „čarodejníkov“, aby kúzлами zničili dravé šelmy v jeho poľovných revíroch.

Istanbul, predtým Konštantinopolis či Carihrad

Pisateľ ich označil termínom Adsincani, čo znamená asi nečistí pre vtedajšiu cirkev, lebo znamenali cudzí element a považovali ich za príslušníkov sekty. Grécko bolo nielen prvým európskym štátom, v ktorom predkovia všetkých dnešných európskych Rómov našli dočasné prístrešie, ale pravdepodobne im dali i meno, pod ktorým sme ich poznali až do konca 20.storočia – Cigáni. Správy zo 14.storočia v Grécku a na Balkáne poukazujú, že v postavení Rómov došlo tu už k značnej diferenciácii. Skupiny živiace sa veštením a snád' aj inými podobnými spôsobmi zostávali ako nerentabilné, bez bližšieho povšimnutia. Remeselníci, ktorých práca bola nielen užitočná, ale stala sa aj zdrojom zisku pre vrchnosť, platili dane alebo sa dostávali do priamej závislosti feudálov ako otroci, tých si už kronikári všimli. Nevieme, nakoľko bolo otroctvo Rómov už v tej dobe rozšírené, avšak feudáli by nimi neboli obdarúvali kláštory, keby ich sami nemali veľa. Postavenie Rómov záviselo od miestnych pomerov a zvyklostí. V Moldavsku a Valašsku sa otroctvo Rómov ujímalo čoraz pevnejšie a pretrvalo až do 19.storočia.